

*Капосльоз Г. В., кандидат психологічних наук, С.Н.С.,
ЦВСД НУОУ імені Івана Черняхівського (м. Київ)
Синишина В. М., кандидат психологічних наук, старший
викладач кафедри психології УжНУ (м. Ужгород)
Розумний О. Д., старший науковий співробітник
ЦВСД НУОУ ім. Івана Черняхівського (м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ САМООЦІНКИ ОФІЦЕРАМИ ГОТОВНОСТІ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕСПРИЯТЛИВИХ СИТУАЦІЯХ

У статті представлено результати пілотного дослідження взаємозв'язку особливостей функціонування психіки офіцерів, – “прийняття рішення в умовах бойової обстановки”, з результативністю їх діяльності в зоні АТО. Основними показниками оцінювання успішності діяльності офіцерів в зоні АТО визначено: “готовність керувати бойовим застосуванням підрозділу”, “організувати взаємодію з місцевим населенням, органами місцевого самоврядування, волонтерами”, “виконувати обов'язки за суміжною спеціальністю та вищою посадою”, “працювати з особовим складом”. У результаті опитування офіцерів, які брали участь в антитерористичній операції на сході України та проведення аналізу отриманих результатів (самооцінок готовності офіцерів виконувати службово-бойові функції) встановлено значимі взаємозв'язки між самооцінкою готовності приймати рішення (збирати, перевіряти, узагальнювати та аналізувати інформацію; здійснювати вибір варіанту за умов недостатньої ясності обстановки та обмеженості часу) та самооцінкою успішності виконання службово-бойових задач.

Ключові слова: готовність приймати рішення, особливі умови діяльності, результативність діяльності, несприятливі ситуації, антитерористична операція.

В статті представлені результати пілотного дослідження взаємозв'язку особливостей функціонування психіки офіцерів, – “прийняття рішення в умовах бойової обстановки”, з результативністю їх діяльності в зоні АТО. Основними показателями оцінки успішності діяльності офіцерів в зоні АТО визначено: “готовність керувати бойовим застосуванням підрозділу”, “організувати взаємодію з місцевим населенням, органами місцевого самоврядування, волонтерами”, “виконувати обов'язки за суміжною спеціальністю та вищою посадою”, “працювати з особовим складом”. У результаті опитування офіцерів, які брали участь в антитерористичній операції на сході України та проведення аналізу отриманих результатів (самооцінок готовності офіцерів виконувати службово-бойові функції) встановлено значимі взаємозв'язки між самооцінкою готовності приймати рішення (збирати, перевіряти, узагальнювати та аналізувати інформацію; здійснювати вибір варіанту за умов недостатньої ясності обстановки та обмеженості часу) та самооцінкою успішності виконання службово-бойових задач.

Ключевые слова: готовность принимать решения, особые условия деятельности, результативность деятельности, неблагоприятные ситуации, антитеррористическая операция.

Постановка проблеми.

Під час виконання офіцерами службових обов'язків в зоні антитерористичної операції (АТО) успішність їх діяльності (конкурентоздатність) визначається вчасним виконанням завдань, що стоять перед частиною або підрозділом та досягненням визначених цілей. Втрата офіцером контролю над ситуацією, навіть на короткий час, за існуючих форм та способів застосування збройних сил, призводить до поразки у бою. Проте, значна частина офіцерів навіть у надекстремальних ситуаціях правильно оцінює ситуацію, діє чітко і рішуче, що забезпечує стабільність результативності діяльності, а в окремих випадках створює умови для її підвищення. Виявлення характеристик функціонування психіки офіцера, що пов'язані із результативністю їх діяльності в зоні АТО

дасть змогу прогнозувати успішність виконання офіцерами службово-бойових функцій в зоні АТО на початкових етапах відбору та комплектування.

Аналіз наукових джерел.

Конкретна форма людської активності опосередковується суб'єктивним образом дійсності та рішеннями, що відповідають цьому образу. Вибір керівником оптимального, адекватного даній конкретній ситуації способу розв'язання управлінських проблем, визначається як управлінське рішення [1, с. 90]. При цьому розрізняють феномени: рішення [2, 3] та процес прийняття рішення [3, 4, 5]. Рішення є остаточним результатом формування та вибору альтернатив розв'язання управлінських проблем, а також відправною точкою для пошуку та обґрунтування шляхів реалізації вибраної альтернативи. Процес

прийняття рішення, феномен функціонально ширший, він забезпечує планування, організацію та контроль діяльності не лише керуємої системи, але й системи, що приймає управлінське рішення. Прийняття рішення містить у собі дії та психічні процеси, які ведуть до моменту вибору та відбуваються після нього.

Таким чином, характеристикою функціонування психіки офіцерів, що пов'язана із результативністю їх діяльності в зоні АТО цілком може бути “готовність приймати рішення в умовах бойової обстановки”. Проблема перевірки даного припущення полягає в складності проведення будь-яких досліджень під час виконання офіцерами службово-бойових функцій.

Постановка завдань.

Для перевірки припущення про те, що особливості функціонування психіки офіцерів, – “готовність приймати рішення в умовах бойової обстановки”, визначають результативністю їх діяльності в зоні АТО потрібно вирішити наступні завдання:

розробити програму та інструментарій дослідження (усвідомлюється необхідність пошуку показників результативності бойової діяльності, готовності приймати рішення та способів визначення їх значень);

провести емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку готовності офіцерів приймати рішення в особливих умовах та результативності їх діяльності в несприятливих ситуаціях.

Виклад основного матеріалу.

Для проведення пілотного дослідження особливостей взаємозв'язку характеристики функціонування психіки офіцера, – “готовність приймати рішення в умовах бойової обстановки”, із результативністю їх діяльності в зоні АТО в якості методу збору первинної інформації (отримання значень первинних показників самооцінки готовності офіцерів, що брали участь в АТО, виконувати службово-бойові функції) обрано метод анкетування. Вирішено провести очне роздаткове (анкетер особисто вручає анкету і чекає, поки вона заповнюється, і тут же одержує її), стандартизоване (формулювання запитань, їх порядок, кількість і перелік можливих альтернативних відповідей, їх кодування і форма запису передбачаються заздалегідь і суворо фіксуються в своїй одноманітності), симптоматичне (у респондента є достатнє знання загальної інформації без глибокого осмислення цілей і завдань дослідження) опитування респондентів за допомогою анкет.

Розроблені анкети починаються з преамбули – звернення до респондента. У ній вказано, хто проводить дослідження, описується мета дослідження, характер використання результатів, підкреслюється анонімний характер опитування, а також висловлюється подяка за участь в анкетуванні. Далі йде основна частина анкети, яка містить блоки запитань до опитуваних, і третя частина – представлені відомості про опитуваних (стать, вік, освіта, місце мешкання, соціальний стан тощо). При підготовці запитань анкети, головну увагу було приділено проблемі виявлення поточного стану готовності офіцерів до виконання службово-бойових функцій.

Проведено опитування 75 офіцерів, які брали участь в АТО. Під час анкетування опитуваним пропонувалося дати відповідь на запитання: “В якій мірі Ви були підготовлені до виконання службово-бойових функцій в зоні АТО?” Пропонувалися складові основних показників оцінювання успішності бойової діяльності та шкала за якою пропонувалося здійснити самооцінку:

- 1 – зовсім не підготовлений;
- 2 – скоріш не підготовлений ніж підготовлений;
- 3 – частково підготовлений;
- 4 – повністю підготовлений.

На першому етапі аналізу даних, які були отримані в результаті опитування офіцерів, визначалися значення основних показників успішності (результативності) бойової діяльності та характеристики функціонування психіки офіцера – “готовність приймати рішення в умовах бойової обстановки”. Для цього обраховувалися суми отриманих самооцінок складових основних показників (часткових показників).

Під час аналізу результатів анкетування успішність бойової діяльності визначалася за чотирма основними показниками:

“готовність керувати бойовим застосуванням підрозділу”. Значення показника визначалися як сума самооцінок готовності: керувати підрозділом в умовах ведення бойових дій, вести (організувати) розвідку, вести бойові дії в обороні, вести бойові дії в наступі, вести бойові дії в оточенні, здійснювати марш, організувати сторожову, похідну і безпосередню охорону підрозділу, організувати надання первинної медичної та психологічної допомоги пораненим, травмованим та їх евакуацію;

Питання психології

“організувати взаємодію з місцевим населенням, органами місцевого самоврядування, волонтерами”. Значення показника визначалися як сума самооцінок готовності: вести переговори з місцевим населенням, організувати взаємодію з органами місцевої влади, організувати взаємодію з волонтерами;

“виконувати обов’язки за суміжною спеціальністю та вищою посадою”. Значення показника визначалися як сума самооцінок готовності: виконувати обов’язки за суміжною спеціальністю, виконувати обов’язки за посадою на ранг вищою;

“працювати з особовим складом”. Значення показника визначалися як сума самооцінок готовності: злагоджувати підрозділи, що укомплектовані, переважно, відмобілізованими військовослужбовцями в стислі терміни, згуртовувати військовий колектив на засадах патріотизму, відповідальності за виконання бойових завдань, взаємодопомоги, дисциплінованості, проводити індивідуально-виховну роботу з підлеглим особовим складом в умовах бойових дій, здійснювати протидію негативному інформаційно-психологічному впливу, формувати психологічну готовність особового складу застосовувати зброю проти вороже налаштованого цивільного населення, яке застосовує зброю.

Характеристика функціонування психіки офіцера, – “готовність приймати рішення в умовах бойової обстановки” визначалася як сума самооцінок готовності: збирати, перевіряти, узагальнювати та аналізувати інформацію, для прийняття рішення; приймати рішення за умов

недостатньої ясності бойової обстановки; приймати рішення за умов обмеженості часу.

На другому етапі – за рівнем готовності приймати рішення офіцери були віднесені до чотирьох груп (на рисунку 1 позначені цифрами):

1 – офіцери, що вважають себе повністю підготовленими (сума самооцінок готовності приймати рішення в умовах бойової обстановки від 3 до 4);

2 – офіцери, що вважають себе частково підготовленими (сума самооцінок готовності приймати рішення в умовах бойової обстановки від 5 до 7);

3 – офіцери, що вважають себе скоріше не підготовленими ніж підготовленими (сума самооцінок готовності приймати рішення в умовах бойової обстановки від 8 до 10);

4 – офіцери, що вважають себе зовсім не підготовленими (сума самооцінок готовності приймати рішення в умовах бойової обстановки від 11 до 12).

На третьому етапі – визначалися середні значення успішності бойової діяльності офіцерів у виділених на другому етапі групах, та здійснювався їх порівняльний аналіз. Під час порівняння середніх значень успішності діяльності груп офіцерів з різними рівнями готовності до прийняття рішення в бойовій обстановці (див. рис. 1) спостерігається загальна тенденція підвищення (на діаграмі відображено зменшення середніх значень) готовності до виконання службово-бойових функцій у групах офіцерів, які вважають свій рівень готовності приймати рішення в бойовій обстановці більш високим.

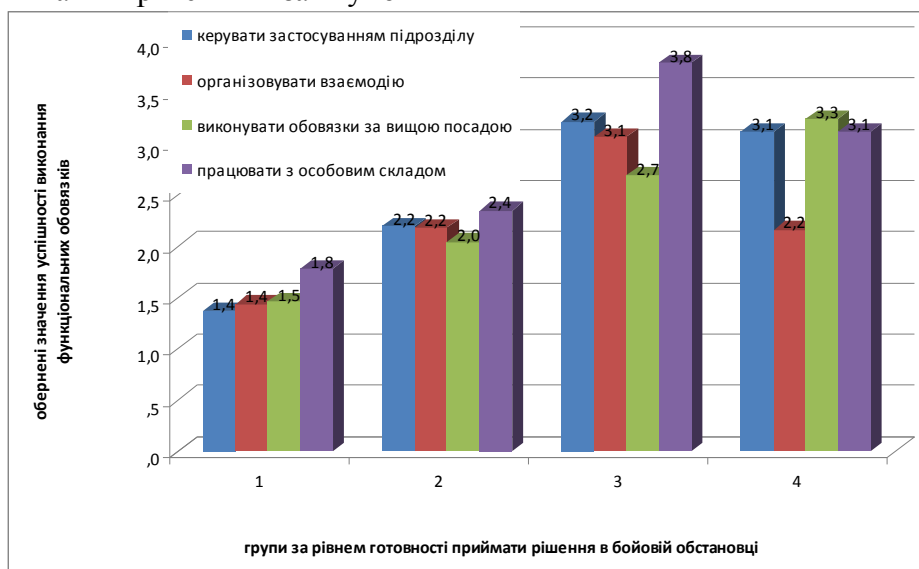

Рис. 1. Діаграма розподілу середніх значень самооцінок успішності діяльності у групах офіцерів з визначеними рівнями готовності приймати рішення в бойовій обстановці

Питання психології

Для встановлення достовірності між групами обчислено t-критерій (значимості) відмінності середніх величин Стьюдента (табл. 1).

Таблиця 1

Показники значимості відхилень середніх величин між групами за t-критерієм Стьюдента

Показники успішності бойової діяльності	Групи, що порівнювалися					
	1–2 групи	1–3 групи	1–4 групи	2–3 групи	2–4 групи	3–4 групи
Готовність керувати застосуванням	3,3***	7,5***	5,5***	2,7*	2,2*	0,11
Готовність організувати взаємодію	3,7***	5,4***	1,5	2,8*	1,03	1,18
Готовність виконувати інші обов'язки	3,4***	4,2***	6,2**	2,4#	1,3#	1,23
Готовність працювати з особовим складом	3,3***	5,7***	2,1#	4,9**	1,09	1,37

*** - відхилення значиме на рівні $\leq 0,001$

** - відхилення значиме на рівні $\leq 0,01$

* - відхилення значиме на рівні $\leq 0,05$

- існує тенденція до відхилення 0,05-0,07

За результатами аналізу значень самооцінок виявлено значимі відмінності:

між групою офіцерів, які вважають себе повністю готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки та групою офіцерів, які вважають себе частково готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки за усіма основними показниками успішності виконання службово-бойових функцій;

між групою офіцерів, які вважають себе повністю готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки та групою офіцерів, які вважають себе скоріше не готовими ніж готовим приймати рішення в умовах бойової обстановки за усіма основними показниками успішності виконання службово-бойових функцій;

між групою офіцерів, які вважають себе повністю готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки та групою офіцерів, які вважають себе зовсім не готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки за показниками успішності виконання службово-бойових функцій: керівництво застосуванням підрозділу; виконання обов'язків за сумісними та вищими посадами;

між групою офіцерів, які вважають себе частково готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки та групою офіцерів, які вважають себе скоріше не готовими ніж готовим приймати рішення в умовах бойової обстановки за усіма основними показниками успішності виконання службово-бойових функцій;

між групою офіцерів, які вважають себе частково готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки та групою офіцерів, які вважають себе зовсім не готовими приймати рішення в умовах бойової обстановки за показником успішності виконання службово-бойових функцій: керівництво застосуванням підрозділу.

Перераховані відмінності вказують на взаємозв'язок між самооцінкою готовності приймати рішення (збирати, перевіряти, узагальнювати та аналізувати інформацію; здійснювати вибір варіанту за умов недостатньої ясності обстановки та обмеженості часу) та самооцінкою успішності виконання службово-бойових функцій. Встановлений взаємозв'язок вказує на можливість прогнозування успішності виконання офіцерами службово-бойових функцій в несприятливих ситуаціях (зоні АТО) за даними психологічної діагностики особливостей прийняття рішення офіцерами в особливих умовах (недостатня ясність обстановки, обмеженість часу тощо) та педагогічної оцінки рівня розвитку компетентностей виконувати службово-бойові функції (керувати підрозділами, організувати взаємодію, працювати з особовим складом тощо).

Окрім того, викладений матеріал дозволяє запропонувати комплексний підхід щодо підвищення результативності службово-бойової (в несприятливих ситуаціях) діяльності, що поєднує процеси набуття офіцерами знань, навичок та вмінь (компетентностей) виконання службово-

Питання психології

бойових функцій та їх психологічної підготовки щодо прийняття рішення в особливих умовах.

Оскільки сучасна система військової освіти України зосереджена на формуванні у офіцерів компетентностей виконання службово-бойових функцій (і ці питання досить детально аналізуються у публікаціях з педагогічних наук) зупинимося на деяких пропозиціях щодо психологічної підготовки офіцерів до прийняття рішення в особливих умовах.

Психологічну підготовку офіцерів до прийняття рішення в особливих умовах доцільно проводити на трьох рівнях:

на фізіологічному рівні за певних умов є допустимим використання апаратурних, медикаментозних, хімічних засобів зміни функціонального стану суб'єкта з метою оптимізації процесу розв'язування задач; доцільно застосовувати психофізіологічні методи регуляції: електро-, лазеропунктура, масаж, тощо;

на психічному (емоційно-образному) рівні використання методів психологічної саморегуляції дозволить досягти оптимальних показників емоційного збудження та усвідомлення свого стану; створення установки на виконання конкретного завдання, у загальному плані, також сприятиме підвищенню можливостей офіцера по досягненню оптимального рівня збудження та усвідомлення свого стану;

на психологічному (когнітивно-знаковому) рівні застосування існуючих та розробка нових тренувальних вправ, завдань та тренінгових програм (з використанням відкритих задач) сприятиме розвитку можливостей офіцерів продукувати множину варіантів розв'язування; теми в яких розглядається прийняття рішення офіцером пропонується викладати наступним чином: практичне заняття (постановка завдання, пошук максимальної кількості варіантів розв'язання), лекція (на фоні практичного заняття розглядається теоретична база технології вибору серед варіантів), семінар (прийняття рішення як заключна фаза

розв'язування тактичної задачі, оцінка вибору).

Висновки

У результаті проведення пілотного емпіричного дослідження особливостей взаємозв'язку характеристики функціонування психіки офіцера, – “готовність приймати рішення в умовах бойової обстановки”, із результативністю їх діяльності в зоні АТО встановлено достовірний взаємозв'язок між самооцінкою готовності приймати рішення (збирати, перевіряти, узагальнювати та аналізувати інформацію; здійснювати вибір варіанту за умов недостатньої ясності обстановки та обмеженості часу) та самооцінкою успішності виконання службово-бойових функцій.

Встановлений взаємозв'язок вказує на можливість прогнозування успішності виконання офіцерами службово-бойових функцій в несприятливих ситуаціях (зоні АТО) за даними психологічної діагностики особливостей прийняття рішення офіцерами в особливих умовах (недостатня ясність обстановки, обмеженість часу тощо) та педагогічної оцінки рівня розвитку компетентностей виконувати службово-бойові функції (керувати підрозділами, організовувати взаємодію, працювати з особовим складом тощо).

Окрім того, встановлений взаємозв'язок обґрунтовує доцільність поєднання процесів набуття офіцерами знань, навичок та вмій (компетентностей) виконання службово-бойових функцій та їх психологічної підготовки щодо прийняття рішення в особливих умовах для підвищення результативності службово-бойової (в несприятливих ситуаціях) діяльності.

Через системність підходу до психологічної підготовки офіцерів до прийняття рішення в особливих умовах, вихід за рамки завдань статті вказані напрямки оптимізації прийняття рішення офіцерами є перспективою подальших досліджень.

Список літератури

1. Карамушка Л. М. Психологічні основи управління закладами середньої освіти / Л.М. Карамушка. Дис... доктора психологічних наук: 19.00.05. – К., 2000. – 481 с.
2. Дрлоу, Дес. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень / Переклад з англійської Р. А. Семиків, Р. Л. Ткачук. – К.: Всеуито, Наукова думка. 2001. – 242 с.
3. Козелецький Ю. Психологическая теория решений / Перевод с польского Г. Е. Минца и В. Н. Поруса. Под ред. Б. В. Бирюкова. – М.: Прогрес, 1979. – 504 с.

4. Анохин П. К. Проблема принятия решения в психологии и физиологии / П. К. Анохин // Проблемы принятия решения. – М.: Наука 1976. – С. 7-16.

5. Тихомиров О.К. Принятие решения как психологическая проблема / О.К. Тихомиров // Проблемы принятия решения. – М.: Наука 1976. – С. 77-82.

*Kaposlyoz G. V. candidate of psychological sciences
Synyshyna V. M., Ph.D., lecturer of psychological department*

Rozymny O. D., senior staff scientist

**ESPECIALLY THE RELATIONSHIP SELF OFFICERS READINESS TO TAKE DECISIONS
IN THE SPECIAL CONDITIONS AND IMPACT OF THEIR ACTIVITIES ADVERSITY**

The article presents the results of a pilot study of the functioning of the relationship psyche officers - "the decision under combat conditions", with the impact of their activities in the area of the ATO. The main indicators for assessing the success of the activities of the officers in the area ATO identified "willingness to manage the combat use of units", "to organize the interaction with the local population, local authorities, the volunteers," "perform the duties of a related profession and higher positions," "work with the personnel ". As a method of collecting primary data (get the values of the primary indicators) chosen method of questioning the officers. The survey officers who participated in the anti-terrorist operation in the east of Ukraine, and analysis of the results (self-assessment of readiness of officers to perform combat functions) established significant relationship between self-esteem willingness to take decisions (to collect, verify, compile and analyze information, make a choice option in lack of clarity in terms of the situation and time constraints), and self-esteem success of performance of service and combat tasks. It is proposed to combine the processes of acquisition officers knowledge, skills and abilities (competencies) to perform combat functions and their mental preparation for decision-making in special conditions in order to increase the effectiveness of service and combat (in disadvantaged situations) activities.

Keywords: the willingness to take a decision, the special conditions of activity, performance activities, the adverse situation, the anti-terrorist operation.